

# Korset och Kronan

Nr 45/2021

Jesus säger: Håll fast vid  
det du har så att ingen  
kommer och tar din krona  
(Upp. 3:11)

## Kristen etik (20) - Luther, forts.

I sitt företal till Gamla testamentet (1523, 1545 och därefter i alla lutherska biblar fram till 1800-talet) tar Luther särskilt upp frågan om hur en kristen skall förhålla sig till lagen, och om förhållandet mellan GT och NT.

Luther vänder sig mot dem som ringaktar Gamla testamentet. ”*Det ser ut som en bok, som givits endast åt det judiska folket och som nu är inaktuell, eftersom den enbart innehåller gamla historier. De menar, att det är tillräckligt med Nya testamentet och hävdar, att man i det gamla inte har att söka annat än en andlig innebörd. Origenes, Hieronymus och många andra höga herrar har varit av den åsikten. Men Kristus säger i Joh. 5: 'Ni forskar i skrifterna därför att ni tror att de kan ge er evigt liv. Just dessa vittnar om mig.' Och Paulus uppmanar Timotheos att fortsätta med läsningen ur skrifterna (1 Tim. 4:13).*” (sv. öv. av Carl Axel Aurelius: Martin Luthers företal till Bibeln, 1983, s. 17).



Ordet om korset är en  
dårskap för dem som går  
förlorade, men för oss som  
blir frälsta är det en Guds  
kraft (1 Kor. 1:18)



Den gode herden  
leder sina får (Joh. 10)

Luther betonar att en kristen bör läsa gamla testamentet flitigt eftersom det ”*så starkt befäster och bevisar Nya testamentet*”. Han utgår från att hela GT är Guds inspirerade och ofelbara ord precis som NT.

## Var Luther en bibelkritiker?

När moderna teologer försöker göra Luther till en bibelkritiker är detta djupt orättfärdigt. Luther kan visserligen ibland ha tillspetsade yttranden som kan verka kritiska, men det är då i vanligen fråga om de skrifter som man i fornkyrkan betecknade som ”motsagda” och som man inte var säker på om de verkligen tillhörde de kanoniska skrifterna eller ej. Sådana skrifter placerade Luther sist i sin bibelöversättning med förord som visar att de inte helt kan jämföras med de säkra huvudskrifterna. Denna skillnad har alltid fasthållits i den bekännelsetrogna, lutherska kyrkan (Se t.ex. Pieper-Muellers *Kristen dogmatik* 1985, s. 137ff). Men i praktiken behandlade Luther även dessa skrifter som Guds ord, fastän han var noga med att de måste tolkas i ljuset av de säkra huvudskrifterna.

Luther betraktade GT som ”den allra högsta och ädlaste helgedom och som den allra rikaste gruva, vilken aldrig kan utforskas fullständigt”. GT är skrivet ”så enkelt och lättfattligt för att dämpa allt högmod”. Och så kommer Luthers mycket välkända ord: ”Här skall du finna de lindakläder och den krubba, som Kristus ligger i, och som ängeln visade herdarna till (Luk. 2:12). Lindakläderna är visserligen enkla och oansenliga, men skatten, Kristus, som ligger däri är dyrbar.” (Aurelius, s. 18).

Luther pekar så på att GT i *huvudsak* är en lagbok medan NT i *huvudsak* är en evangelisk bok. Men Luther framhåller också att det *viktigaste* i GT är alla evangeliska löften om den kommande Messias och att även NT innehåller mycket *lagundervisning*. Han skriver: ”(I GT finns) *bredvid lagen vissa löften och ord om nåd, genom vilka de heliga fäderna och profeterna under lagen blev behållna i Kristi tro, precis som vi.*”

Den som läser Luthers stora utläggning av första Mosebok (*Genesisföreläsningarna 1535-1545*) finner också hur Luther där ständigt kommer tillbaka till löftet om nåden genom den kommande Messias.

När det gäller etiken skall vi se hur Luther i sitt företal till GT närmare behandlar den kristnes förhållande till lagen. Luther sammanfattar detta så att GT skall ”lära lagen, peka på synden och kräva det goda”. Genesis visar att synden och döden kommer från Adams fall och djävulens ondska (s. 19).

Detta är för Luther historiska realiteter. Varje omtolkning av skapelsen och syndafallet i mytiska kategorier och bildligt tal går rakt emot Luthers nästan barnsligt naiva sätt att läsa och förstå Bibelns första kapitel. Han lägger t.ex. ner stor möda på att försöka förstå hur det kunde finnas vatten både ovanför och nedanför fästet/valvet (1 Mos. 1:6). Luther jämförde noga alla kronologiska uppgifter han fann i GT och gav ut en skrift om Bibelns kronologi. Han trodde verkligen på att Adam blev 930

år och att Noa var 600 år när han gick in i arken (1 Mos. 5:3, 7:6). Och Luther trodde bergfast på att Mose ledde Israels folk på torr mark genom Röda havet och att det var Gud själv som gav honom lagens två tavlor på Sinai berg.

Etiken grundar sig för Luther på både uppenbarelsen i naturen och samvetet och på det skrivna ordet i såväl GT som NT. I motsats till evangeliet finns lagen uppenbarad hos alla människor, även om den på grund av synden är fördunklad. Men när lagen predikas känner människan igen att detta är rätt och riktigt. Hon förstår att den som har gjort orätt bör få straff och den som har gjort rätt bör få belöning. När lagen förkunnas i sin skärpa får också människorna ett styng i sitt samvete. Efter Petrus predikan på pingstdagen högg det till i åhörarna och de frågade sig: ”Bröder, vad ska vi göra?” (Apg. 2:37).

Luther betonar nu i sitt företal att ”Mose så noggrant förser folket med lagar, att han inte ger förnuftet någon möjlighet att välja en enda gärning på egen hand eller uppfinna någon egen form av gudstjänst. Ty han lär inte bara att man skall frukta, tro och älska Gud, utan han tillhandahåller också så många olika sätt för yttre gudstjänst med offer, lovsång, fastande, späkningar etc, att ingen har behov av att vilja något annat. Därtill undervisar han om att plantera och bygga, fria och strida, styra barn, tjänstefolk och hushåll, köpa och sälja, låna och betala och om allt som hör till både det yttre och det inre livet. Han går så långt, att några av dessa föreskrifter nästan verkar tokiga och onyttiga” (s. 21).

Många går förbi denna Luthers viktiga iakttagelse. Det var Guds omsorg om folket som gjorde att han gav dem så många och detaljerade lagar i GT. Omskärelsen skulle ske på 8:e dagen. Vissa djur var orena, och dem fick man absolut inte äta. Lagar om tionde och sabbatsår, ”spetälska” på både människor och byggnader, översteprästens och leviternas kläder och uppgifter, tabernaklets exakta utformning m.m. var noga reglerat. Den som bröt mot dessa stadgar

fick sitt straff. Det kunde vara mildare eller strängare straff, men allt var noga bestämt. När t.ex. Arons söner Nadab och Abihu bar fram främmande eld i sina fyrfat blev de dödade av HERREN (3 Mos. 10:1ff).

Det var alltså en viktig uppgift för lagen att se till att Israels folk hade tydliga lagar, som gjorde att de inte skulle välja sina egna gärningar. Men samtidigt undervisade Mose noga om att det viktigaste i lagen var det dubbla kärleksbudet: *”Du skall älska Herren din Gud över allting och din nästa som dig själv”* (5 Mos. 6:5, 3 Mos. 19:18). Att bara till det yttre följa lagbestämmelserna, medan hjärtat var långt borta utan sann kärlek till Gud och nästan, förkastas skarpt i GT. Om man t.ex. offrade djur exakt rätt enligt Guds lag men likväl saknade kärlek var detta förkastligt.

Profeten Samuel sade: *”Behagar det Herren med brännoffer och slaktoffer lika mycket som att man lyssnar till Herrens röst? Se, lydnad är bättre än offer och lyhördhet bättre än baggars fett”* (1 Sam. 15:22).

Och Asaf skriver: *”Skulle jag äta tjurars kött eller dricka bockars blod? Nej, offra lovens offer till Gud, uppfyll dina löften till den Högste och ropa till mig på nödens dag. Jag ska rädda dig, och du ska ära mig”* (Ps. 50:13ff).

I sin etik inskräper Luther detta. Tio Guds bud sammanfattad i det dubbla kärleksbudet är den evigt gällande lagen som alltid måste stå över tillfälliga lagar som reglerar sådant som inte i sig självt är synd. Så hörde t.ex. bestämmelserna om att inte äta blodmat eller griskött inte till den evigt giltiga lagen. Bestämmelser om hur gudstjänsten och dess offer skulle gå till, eller bestämmelser om högtider, nymånader och särskilda dagar hörde inte heller till den naturliga lagen. Luther skriver:

”För att förnedra den syndiga naturen så djupt som möjligt, ger han inte bara sådana lagar, som handlar om äkta och verkliga synder, såsom de tio budorden, utan han gör även det till synd, som av naturen inte

är någon synd. Ty otro och ond avsikt är till sin natur synder och värda döden. Men att man inte skall äta syrat bröd under påskan (2 Mos. 12:15), inte äta orena djur (3 Mos. 11:4), inte göra något tecken på sin kropp (3 Mos. 19:28, 5 Mos. 14:1) och annat sådant, som det levitiska prästerskapet räknar som synd, det är inte syndigt eller ont till sin natur, utan blir synd av enbart den anledningen att det är förbjudet i lagen, en lag man lika gärna kunde vara utan. Men med de tio budorden är det annorlunda, ty det som de förbjuder är synd även om buden inte funnes eller vore kända, liksom hedningarnas otro är synd, fastän de inte vet eller tror att det är synd” (s. 25f).

Luther framhåller att GT:s lagar är av tre olika slag. Han skriver:

(1) Somliga handlar enbart om timliga ting, liksom de kejsrerliga lagarna hos oss. Dessa har Gud stiftat framför allt för de ondas skull, för att de inte skulle bli ännu värre. Därför är sådana lagar snarare skyddslagar än lärolagar, såsom när Mose föreskriver att man skiljer en hustru från sig med skiljebrev.

(2) Man några lagar gäller den yttre gudstjänsten, som redan nämnts.

(3) Över dessa båda slagen står nu lagarna om tron och kärleken. Alla andra lagar bör och skall mätas mot tron och kärleken. De skall med andra ord hållas under förutsättning att de inte resulterar i en konflikt med tron och kärleken. Där så sker, gäller de inte. Så läser vi ju, att David inte dräper mördaren Joab (1 Kon. 2:5f), fast han förtjänat döden två gånger om ... David dödade inte heller Absalom (2 Sam. 14:21ff) och åt själv av prästernas heliga bröd (1 Sam. 21:6). ... Av dessa och liknande exempel ser man tydligt att konungar, präster och överhetspersoner ofta friskt gripit in i lagarna, när tron och kärleken krävt det. Tron och kärleken mästrar alltså alla lagar och har dem alla i sin makt. Ty eftersom alla lagar syftar på

tron och kärleken, kan ingen av dem gälla eller vara en lag, om den kommer i konflikt med tron eller kärleken.” (s. 21-22).

Gammaltroende människor har inte alltid förstått hur viktig denna del av den bibliska etiken är. De har tänkt att man till varje pris måste följa lagens bokstav även om den kommer i konflikt med tron och kärleken. De har gjort detta i sin fromhet, som dock har varit något missriktad. Luther skriver:

”Fördenskull far judarna ännu idag mycket vilse, när de så strängt håller på somliga av Moses lagar. De låter mycket hellre kärleken och friden gå under än att de äter och dricker med oss eller gör något liknande. De har inte den rätta synen på lagens mening; men en sådan insikt är nödvändig inte bara för judarna utan för alla dem som lever under lagar. Ty så säger också Kristus att det är tillåtet att bryta sabbatsbudet om en oxe fallit i en grop och dra upp den (Matt 12:11). Och detta var ju endast en timlig nöd och skada. Hur mycket mer skall man då inte friskt bryta vilken lag som helst, när det gäller livet, för så vitt det inte strider mot tron och kärleken. Så säger Kristus att David gjorde, när han åt de heliga bröden (Mark. 2:25f).”

Luther behandlar sedan frågan varför Mose låter lagarna komma så om varandra utan till synes någon systematisk ordning? Varför har inte Moses grupperat dem i olika kategorier? Luthers svar är att Moses är en klok laggivare. Sedan han fått Guds bud behandlar han om och om igen sådana lagar som var aktuella för folket.

”Mose skriver som det går till. Hans bok är en bild och ett exempel av samhället och livet. Ty så är det beskaffat, att än det ena, än det andra måste göras. Ingen människa kan inrätta sitt liv så (om det ska vara gudaktigt), att hon den ena dagen lever efter idel andliga lagar och den andra dagen efter idel världsliga, utan Gud regerar alla lagar tillsammans som stjärnor på himlen och blomorna på marken, så att människan i varje ögonblick måste vara beredd på allt och göra vad

situationen närmast kräver. På samma sätt utgör även Moses böcker en blandning.” (s. 23).

Att Mose ofta upprepar samma lagar är också en del av hans ämbete. ”Den som skall regera ett lagfolk, han måste alltid hålla på, alltid driva och köra på folket såsom åsnor. Ty ingen laggärning utförs med lust och kärlek; allt sker med trug och tvång ... Han måste trötta ut folket, till dess att det genom detta drivande känner sin svaghet och olust till Guds lag och längtar efter nåden, såsom nu följer” (s. 23).

Här inskräpper Luther med stor kraft nödvändigheten av att lagen förkunnas så att människan lär känna sin synd. Moses har inte bara gett lagen för att visa oss vilka gärningar som är rätta, ”utan fastmer för att synderna helt enkelt skulle bli så många och överflödande, att samvetet betungades och den förhårdade blindheten därigenom kom till insikt om sig själv och sin egen vanmakt och oförmåga till det goda. En sådan blindhet måste alltså genom lagen nödgas och tvingas att söka något högre än lagen och den egna förmågan, nämligen Guds nåd, som utlovats i den tillkommande Kristus” (s. 26).

Nu kommer Luther in på den brännande frågan om på vilket sätt lagen upphör genom Kristus. På 1960-talet blev det i Sverige mycket debatt kring EFS-teologen *Torsten Nilsson*, som hävdade att all lag upphävts genom Kristus (t.ex. i boken *Nutidsmänniskan och evangeliet*, 1965). Luther lär också helt riktigt att i fråga om rättfärdiggörelsen är alla lag upphävd, också tio Guds bud. Men detta gäller bara i Kristus, genom evangelium.

Lagen skall fortfarande förkunnas. Tore Nilsson gick tyvärr för långt. Tio Guds bud är *evigt giltiga* och de är i sig aldrig upphävda. De kan inte upphävas. Luther går i sin skrift mot de s.k. *antinomerna* strängt till rätta med dem som vill avskaffa lagens förkunnelse i kyrkan. Den är evigt giltig och skall förkunnas för alla folk, både för ogudaktiga och fromma, ty vi har alla kvar den gamla människan. Den nya människan vill också gärna leva i harmoni med lagen.

*Forts. i nästa nr.*